
Zdenko Čepič: *Agrarna reforma in kolonizacija v Sloveniji 1945-1948*. Založba Obzorja Maribor, 1995. Documenta et studia historiae recentioris XI, 282 str.

Vsebina presega naslov knjige, ker obravnava tudi agrarno reformo in kolonizacijo v Sloveniji med dvema vojnama, pa tudi usodo agrarne reforme po letu 1948 vse do uzakonitve zadnjega zemljiškega maksimuma 10 ha obdelovalne zemlje leta 1953. Tak naslov je imela njegova doktorska disertacija, ki jo je januarja 1993 zagovarjal na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in je sedaj osnovni tekst te knjige.

Po uvodnih in teoretičnih utemeljitvah pojma agrarne reforme je avtor podal problematiko virov in literature. Nato teče pripoved v 6 poglavjih z več razdelki. Začne z agrarno reformo po prvi svetovni vojni. Poda izčrpen oris posestnih razmer v kratkem času in stališča političnih strank do agrarne reforme ter njeno izvajanje med dvema vojnama. Ugotavlja, da med političnimi strankami in ekonomskimi teoretiki ni bilo večjih razhajanj v pogledih na agrarno reformo, za njeno izvajanje pa ni bilo prave volje. Povsem drugače je bilo po letu 1945. Pod pojmom agrarne reforme so bile izvedene velike spremembe v lastništvu zemlje, kmetijske politike in vloge države. V tem poglavju je avtor analiziral politične, idejne in zakonske osnove agrarne reforme, kot si jo je zamislilo in udeleževalo državno-partijsko vodstvo spomladi 1945. Nazorno je opisal utemeljevanje zaplemb in razlastitev zemlje, kar je bila v bistvu nacionalizacija pod naslovom agrarne reforme. To poglavje zaključuje z uzakonitvijo agrarne reforme in kolonizacije.

Najobširnejše je poglavje o izvajanju in učinkih agrarne reforme. Agrarna reforma se lahko izvaja, če razen politične, zakonodajne in izvršne volje obstaja ustrezen in dovolj velik zemljiški fond, ki ga je moč deliti. Izčrpno je opisano ustvarjanje 266.000 ha velikega zemljiškega sklada z razlastitvami in zaplembami. Za državo ni bilo bistvenega pomena, na kakšen način je zemljiški sklad nastal. Enako učinkovita sta bila oba načina. Pomembnejša je bila kvaliteta in struktura zemlje, tako glede velikosti, lege in gospodarskega pomena. Gozdovi, velika posestva in končno tudi vinogradi se niso delili. Z njimi je razpolagala država direktno ali posredno preko ljudskih odborov, kmečkih obdelovalnih združenj, tovarniških kolonij in na druge načine. Med 20.000 kmetov - agrarnih interesentov so razdelili v last samo dobrih 10 % zemljiškega sklada.

Posebej je avtor obravnaval Slovensko Primorje, kjer je bila reforma izvedena nekoliko pozneje in so bile zato uporabljene določene izkušnje, tudi razmere so bile tam drugačne. Agrarna reforma je pomenila predvsem odpravo kolonskih odnosov na Koprskem in Goriškem. Tam je bilo kmetom v last z agrarno reformo dane najmanj zemlje.

Kolonizacija je bila oblika agrarne reforme, ko so kmečke družine dobile cele kmetije s hišo in gospodarskim poslopjem vred. To se je zgodilo na izpraznjenih območjih v Apaški dolini, na Kočevskem in še na nekaterih območjih v Sloveniji, kar so imenovali notranja kolonizacija. Z zunanjo kolonizacijo so imenovali

naseljevanje družin v Vojvodini. Kolonizacija je zajela okrog 2.800 družin. To problematiko je obdelal v petem poglavju.

Rezultati in posledice agrarne reforme je naslov obsežnega zaključnega poglavja, v katerem je avtor obdelal usodo vseh ukrepov agrarne reforme in kmetijske politike do leta 1953, ko je bil proces nasilnega spreminjanja posestnih razmer v glavnem zaključen.

V dodatku knjige je popis zakonodaje o agrarni reformi in kolonizaciji, seznam uporabljenih virov in literature ter seznam osebnih in krajevnih imen in tudi seznam razrešenih kratic.

Tekst v knjigi je podprt z mnogimi tabelami, grafikoni in razpredelnicami ter z odlomki iz časopisnih poročil. Knjiga se bere zanimivo, k čemur pripomore tudi aktualnost te problematike v obdobju denacionalizacije in v tem smislu predstavlja celoto s knjigama dr. Jožeta Prinčiča o nacionalizacijah gospodarskih podjetij.

Knjiga je znanstvena monografija o agrarni reformi v Sloveniji in ob branju spodbuja mnoge primerjave, razmišljanja ter daje problematiko za nove raziskave. V tekstu je mnogo podatkov in števil, ki zaradi značaja virov niso vedno povsem usklajene in lahko razumljive.

Če pojmujeemo agrarno reformo kot sredstvo za izboljšanje neugodne posestne strukture tako, da bi kmečka posest z dodeljeno zemljo omogočala ustrezno preživetje kmečkega prebivalstva, ki je bilo takrat še v večini, se ob branju knjige nudijo mnoge primerjave.

Agrarna reforma je imela politični, socialni in nacionalni pomen. Po prvi in po drugi svetovni vojni so bile zahteve po pravičnejši razdelitvi zemlje množične. Bile so posledica neugodne posestne strukture. Več kot polovica kmečkih gospodarstev (57 %) je imela po manj kot 5 ha zemlje, kar ni omogočalo zadovoljivega preživljanja; na drugi strani pa je bilo majhno število razmeroma velikih veleposesti, ki so bila pretežno v tuji lasti. Politične stranke in oblast so leta 1919 hitro obljubile zemljo tistemu, ki jo obdeluje, potem pa z izvedbo agrarne reforme zavlačevale in je niso izvedle dosledno. Po drugi svetovni vojni je bila agrarna reforma radikalno izvedena v nekaj letih.

Po prvi svetovni vojni ni bilo volje po večjih razlastitvah, po drugi pa ne po večjem dodeljevanju zemlje kmetom v last. Po prvi in po drugi svetovni vojni so imeli pri agrarni reformi prednost dobrovoljci, borci in invalidi. Prva agrarna reforma je bila izvedena z odškodnino, druga praviloma brez nje. Po prvi svetovni vojni je bil zamljiški sklad premajhen za izvedbo učinkovite agrarne reforme, pa tudi lokacija razpoložljive veleposestniške zemlje ni bila ustrezna; 2/3 vse obdelovalne zemlje za razdelitev je bilo v Prekmurju. Gozdov pa niso delili. Po drugi svetovni vojni je bilo zemlje za razdelitev dovolj in tudi dokaj enakomerno je bila porazdeljena po vsej Sloveniji, ker je bila v zemljiškem skladu razen veleposestniške tudi razlaščena in zaplenjena zemlja kmetov in nekmetov ter cerkvena zemlja. Vseeno je bilo zemlje deležnih samo 22.000 kmetov, toliko kot pred vojno. Tudi bistveno več je niso dobili, vsekakor pa premalo, da bi z njo oblikovali

ekonomsko utemeljene družinske kmetije. Zakaj je zemljo dobilo samo 22.000 kmetov, če je bilo takih, ki so bili ekonomsko upravičeni do nje 88.800? Pač ni bil tak namen agrarne reforme. Kmetijskim obdelovalnim zadrugam pa je bilo na primer dodeljevano povprečno po 180 ha zemlje, tudi tovarniškim ekonomijam in državnim posestvom so bili dodeljevani veliki zemljiški kompleksi.

Med konkretne agrarne interese po načelih agrarne reforme je bilo razdeljenih samo 13 % zemljiškega sklada, posameznim kmetom v last pa le 10 %. Preostali del sklada ni bil razdeljen, marveč je bil dan v užitek ali zakup. V lasti države je ostala vsa izločena in nerazdeljena zemlja, ki je bilo 87 %, po ukinitvi KDZ pa 89 %. To pomeni, da je država z agrarno reformo v Sloveniji dobila v svoje roke skoraj vso razlaščno in zaplenjeno zemljo. Avtorjeva natančna izvajanja kažejo, kako je agrarna reforma imela takšno vlogo kot nacionalizacija v neagrarnem gospodarstvu.

Z agrarno reformo je bilo po prvi svetovni vojni prizadetih samo nekaj veleposesti, ki so jim z odškodnino odvzeli nad 75 ha obdelovalne zemlje in nad 1.000 ha gozda. Po drugi svetovni vojni je bilo z razlastitvami in zaplembami prizadetih prek 11.300 lastnikov. Ker je bila agrarna reforma v svojem pasivnem in aktivnem delu agitpropovsko vodena javna politična akcija, je bilo z agrarno reformo angažiranih razen prizadetih lastnikov in njihovih privoščljivcev še 22.800 dobitnikov zemlje in dvakrat toliko njihovih zavidljivcev. Zato vtis pomembnosti agrarne reforme ni bil sorazmeren z ekonomskim učinkom niti s poznejšimi njenimi posledicami, ko so v drugi polovici petdesetih let tržni odnosi zamenjali politično vodenje kmetijske politike.

Po vseh velikih in glasno odmevnih političnih akcijah okrog agrarne reforme, razlastitev in zaplemb se posestna struktura slovenskega kmetijstva ni bistveno spremenila. Po avtorjevih podatkih je bilo po končani agrarni reformi v začetku leta 1949 93 % vse obdelovalne zemlje v lasti zasebnih kmetov, tudi večina gozdov. Država je imela sicer samo 28 % vseh gozdov, vendar so bili to najbolj urejeni in bogati gozdovi ter edini, ki so bili primerni za tržno izkoriščanje. Državna oziroma pozneje imenovana družbena zemlja je bila predvsem nekdanja veleposestniška. Od 266.000 ha razlaščne in zaplenjene zemlje zemljiškega sklada agrarne reforme je bilo samo 6 % zaradi preseganja zemljiškega maksimuma ter 7 % iz naslova sodnih zaplemb.

Zaradi agrarne reforme in kasnejše neustrezne kmetijske politike z 10 hektarskim maksimumom obdelovalne zemlje je bilo onemogočeno, da bi tržne razmere uredile tudi optimalno posestno strukturo. Zavrla je ta razvoj in konzervirala posestno strukturo, kot se je bila razvila do kmečke zaščite med gospodarsko krizo leta 1932.

Knjiga dr. Zdenka Čepiča je pomemben prispevek k slovenski gospodarski zgodovini. Bralcu nudi spoznavanje obsežne in zapletene kmetijske problematike, posebej še zemljiških posestno-lastninskih razmer. Knjiga je bogata po vsebini, podatkih in problemih, ki jih znanstveno in zanesljivo razrešuje.

France Kresal